

Wyrok z dnia 5 września 2001 r.

II UKN 290/01

1. O zastosowaniu art. 32 ust. 1 pkt 1 lub 2 ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (jednolity tekst: Dz.U. z 1983 r. Nr 30, poz. 144 ze zm.) decyduje status zakładu pracy w dacie wymagalności roszczenia o odszkodowanie.

2. Spółka prawa handlowego z większościami udziałem gminy i mniejszościowym udziałem Skarbu Państwa jest uspołecznionym zakładem pracy w rozumieniu art. 32 ust. 1 pkt 1 ustawy wypadkowej.

Przewodniczący SSN Teresa Romer, Sędziowie SN: Krystyna Bednarczyk (sprawozdawca), Beata Gudowska.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 5 września 2001 r. sprawy z powództwa Teresy M. przeciwko 1) Przedsiębiorstwu Transportowo-Spedycyjnemu w B., 2) Komunalnemu Przedsiębiorstwu Komunikacyjnemu Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w B. o zapłatę. na skutek kasacji wniesionej przez powódkę od wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 13 marca 2001 r. [...]

z m i e n i ł zaskarżony wyrok w punkcie I w ten sposób, że oddalił apelację pozwanego Komunalnego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego - Spółki z o.o. w B. i zasądził od tego pozwanego na rzecz powódki 2.000 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego,

o d r z u c i ł kasację powódki od orzeczenia o kosztach postępowania w stosunku do pozwanego Przedsiębiorstwa Transportowo-Spedycyjnego w B,

zasądził od pozwanego Komunalnego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego Spółki z o.o. w B. na rzecz powódki kwotę 750 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e n i e

Powódka wносиła o zasądzenie od pozwanego Przedsiębiorstwa Transportowo-Spedycyjnego w B. jednorazowego odszkodowania w kwocie 50.000 zł. z tytułu śmierci jej męża w wyniku choroby zawodowej doznanej w czasie pracy w Przedsiębiorstwie Transportu Handlu Wewnętrznego w B., którego pozwany jest następcą prawnym.

Pozwany wniósł o oddalenie powództwa.

W toku postępowania zostało wezwane do udziału w sprawie w charakterze pozwanego Komunalne Przedsiębiorstwo Komunikacyjne w B. Spółka z o.o. powstałe z przekształcenia zakładu pracy zatrudniającego męża powódki, które wniosło o oddalenie powództwa.

Wyrokiem z dnia 28 grudnia 2000 r. [...] Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku zasądził od obu pozwanych solidarnie na rzecz powódki 34.352,40 zł, oddalił powództwo w pozostałej części i zasądził solidarnie od pozwanych na rzecz powódki koszty procesu. Sąd ustalił, że mąż powódki będąc w latach 1977 - 1983 pracownikiem Przedsiębiorstwa Transportu Handlu Wewnętrznego w B. doznał choroby zawodowej, która została stwierdzona orzeczeniem Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego z dnia 19 maja 1986 r. W dniu 21 sierpnia 1998 r. mąż powódki zmarł na skutek rozwoju zmian chorobowych spowodowanych chorobą zawodową. W wyniku podziału zakładu pracy męża powódki, który nastąpił w 1990 r., zostały utworzone dwa pozwane przedsiębiorstwa. Zgodnie z art. 23¹ § 2 KP obaj pozwani odpowiadają solidarnie za zobowiązania wynikające ze stosunku pracy powstałe przed zmianami organizacyjnymi.

Po rozpoznaniu apelacji obu pozwanych od tego wyroku Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku wyrokiem z dnia 13 marca 2001 r. [...] zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że oddalił powództwo w stosunku do Komunalnego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego Spółki z o.o. w B., oddalił apelację Przedsiębiorstwa Transportowo-Spedycyjnego w B. i zniósł wzajemnie koszty postępowania apelacyjnego. Sąd Apelacyjny uznał, że Komunalne Przedsiębiorstwo Komunikacyjne Spółkę z o.o. w B. należy traktować jako nieuspołeczniony zakład pracy, o którym mowa w art. 32 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (jednolity tekst: Dz.U. z 1983 r. Nr 30, poz. 144 ze zm.). W spółce tej Skarb Państwa posiada 366 udziałów natomiast pozostałe udziały w ilości 1366 należą do Gminy B. O uznaniu zakładu pracy za uspołeczniony decyduje stopień uspołecznienia, a w tym przypadku

udział Skarbu Państwa nie przekracza 50%. W tej kwestii wypowiadał się Sąd Najwyższy w uchwałach z dnia 6 września 1994 r. (OSNAPiUS nr 12, poz. 195), z dnia 30 czerwca 1994 r. (OSNAPiUS nr 8, poz. 131), z dnia 6 grudnia 1994 r. (OSNAPiUS z 1995 r. Nr 19, poz. 237), z dnia 27 maja 1998 r. (OSNAPiUS nr 23, poz. 689) i z dnia 23 maja 1996 r. (OSNAPiUS nr 24, poz. 377). Zgodnie z powołanym przepisem odszkodowania pracowników nieuspołecznionych zakładów pracy wypłacane są przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

Apelacja pozwanego Przedsiębiorstwa Transportowo-Spedycyjnego w B. podlega oddaleniu, gdyż przedsiębiorstwo to powstałe w wyniku podziału zakładu pracy zatrudniającego męża powódki jako przedsiębiorstwo państwowe zachowało status uspołecznionego zakładu pracy i jest zobowiązane do wypłaty jednorazowego odszkodowania na podstawie art. 32 ust. 1 pkt 1 powołanej ustawy.

Wyrok ten w części zmieniającej wyrok Sądu pierwszej instancji i oddalającej powództwo w stosunku do Komunalnego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego Spółki z o.o. w B. oraz w części dotyczącej zniesienia kosztów postępowania między powódką a Przedsiębiorstwem Transportowo-Spedycyjnym w B. zaskarżyła kasacją powódka wnosząc o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w Białymstoku do ponownego rozpoznania przy uwzględnieniu kosztów postępowania apelacyjnego i kasacyjnego. Jako podstawy kasacji wskazała naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 32 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, a także art. 39 ust. 2 tej ustawy w związku z art. 23¹ § 2 KP oraz naruszenie przepisu postępowania - art. 100 KPC. Zdaniem powódki pojęcie uspołecznionego zakładu pracy według interpretacji przyjętej w orzecznictwie obejmuje także spółki, w których udział gminy przekracza 50%, a taką spółką jest Komunalne Przedsiębiorstwo Komunikacyjne w B. Takie stanowisko zgodne jest z uchwałami Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 1994 r., II PZP 3/94 (OSNAPiUS z 1994 r. nr 4, poz. 65) i z dnia 27 maja 1998 r., III ZP 12/98 (OSNAPiUS z 1998 r. nr 23, poz. 689) albowiem w momencie stwierdzenia choroby zawodowej w dniu 19 maja 1986 r. mąż powódki był pracownikiem przedsiębiorstwa państwowego. Przy przyjęciu, że do odszkodowania zobowiązany jest Zakład Ubezpieczeń Społecznych Sąd Apelacyjny pominął uregulowanie zawarte w art. 39 ust. 2 ustawy wypadkowej, który nakazuje w takich wypadkach rozpatrzenie żądania w trybie określonym dla rozpatrywania odwołań od decyzji w sprawach emerytur i rent.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W sytuacji, gdy powódka podtrzymuje żądanie zasądzenia odszkodowania od pozwanego Komunalnego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego w B. zarzut zaniechania przeprowadzenia postępowania o świadczenie przysługujące od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych jest niezrozumiały. Powołany w kasacji przepis art. 39 ust. 2 ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych nie jest przepisem prawa materialnego. Reguluje on postępowanie w sprawach o odszkodowanie należne od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych odsyłając do procedury obowiązującej w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Nie mógł on być zastosowany w sprawie, która nie była poprzedzona postępowaniem przed organem rentowym. Omawiany zarzut został zapewne zgłoszony z ostrożności procesowej bowiem stałby się bezprzedmiotowy, gdyby zarzut naruszenia art. 32 ust. 1 ustawy wypadkowej został uwzględniony.

Zarzucając błędną wykładnię art. 32 ust. 1 podnosi się w kasacji dwie niezależne od siebie kwestie. Pierwsza z nich to niewłaściwa interpretacja pojęcia „uspołeczniony zakład pracy”, a druga to wadliwe przyjęcie, że nieuspołeczniony zakład pracy będący następcą prawnym przedsiębiorstwa państwowego jest zwolniony od obowiązku wypłaty odszkodowania z tytułu choroby zawodowej pracownika zatrudnionego w tym przedsiębiorstwie. Obie kwestie wymagają oddzielnego omówienia.

Przepis art. 32 ust. 1 ustawy wypadkowej stanowi, że jednorazowe odszkodowanie z tytułu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu albo śmierci przysługuje 1) pracownikom uspołeczniczonych zakładów pracy i członkom ich rodzin - od zakładu pracy, 2) pracownikom nieuspołeczniczonych zakładów pracy i członkom ich rodzin - od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Przepis ten stał się nieprecyzyjny w momencie, gdy w wyniku prywatyzacji i innych przekształceń dotychczasowe przedsiębiorstwa państwowe stały się spółkami prawa handlowego lub własnością prywatną. Pracownik, który uległ wypadkowi przy pracy lub doznał choroby zawodowej w czasie pracy w przedsiębiorstwie państwowym, a roszczeń z tego tytułu dochodzi w momencie gdy stosunek pracy ustał, a przedsiębiorstwo zostało sprywatyzowane, nie odpowiada określeniu pracownika nieuspołeczzonego zakładu pracy skoro nigdy w takim zakładzie nie pracował. Wyłączałoby to możliwość żądania odszkodowania od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Z drugiej strony obowiązek wypłaty odszko-

dowania obciąża tylko uspołeczniony zakład pracy, co mogłoby wskazywać, że powstały w wyniku przekształcenia nieuspołeczniony zakład pracy jest z tego obowiązku zwolniony. Ponieważ intencją przepisu było zapewnienie prawa do odszkodowania wszystkim spełniającym określone w ustawie warunki pracownikom, byłym pracownikom i członkom ich rodzin, użyte w nim określenie pracownik uspołecznionego lub nieuspołecznionego zakładu pracy należy odnosić do momentu powstania szkody rodzącej obowiązek wypłacenia odszkodowania. Jeżeli zdarzenie - wypadek przy pracy lub choroba zawodowa dawały podstawę do żądania odszkodowania od uspołecznionego zakładu pracy zobowiązania z tego tytułu przechodzą z mocy art. 23¹ § 2 KP na następcę prawnego tego zakładu, nawet jeżeli żądanie nie było uprzednio zgłoszone. Na podstawie tego przepisu nieuspołeczniony zakład pracy jest zobowiązany do wypłaty odszkodowania, jeżeli stało się ono wymagalne w czasie, gdy poprzednik prawny był uspołecznionym zakładem pracy.

O ile ustalenie daty wymagalności odszkodowania z tytułu wypadku przy pracy nie nastręcza trudności, bowiem uszczerbek na zdrowiu jest na ogół bezpośrednim następstwem zdarzenia, o tyle w przypadku choroby zawodowej mogą wystąpić komplikacje. Stały lub długotrwały uszczerbek na zdrowiu, który z mocy art. 9 ust. 1 daje podstawę do żądania odszkodowania może wystąpić po upływie dłuższego czasu od ustania zatrudnienia w zakładzie, w którym występowało narażenie na chorobę zawodową. Roszczenie o odszkodowanie jest wymagalne dopiero po stwierdzeniu takiego uszczerbku. W uchwale z dnia 27 maja 1998 r., III ZP 12/98 (OSNAPiUS z 1998 r. nr 23, poz. 689), Sąd Najwyższy stwierdził, że jeżeli pracownik zakończył zatrudnienie w uspołecznionym zakładzie pracy, w którym był narażony na powstanie choroby zawodowej, lecz w czasie stwierdzenia stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu spowodowanego tą chorobą zakład ten uzyskał status nieuspołecznionego pracodawcy, to jednorazowe odszkodowanie przewidziane w art. 9 i 10 ustawy wypadkowej przysługuje od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Sąd Najwyższy stanął tu na stanowisku, że o zastosowaniu pkt 1 lub 2 art. 32 ust. 1 ustawy wypadkowej decyduje status zakładu pracy w dacie wymagalności roszczenia o odszkodowanie, czyli dacie stwierdzenia uszczerbku na zdrowiu. Osobę, która doznała uszczerbku na zdrowiu w czasie, gdy nie pozostawała w zatrudnieniu uważa się za pracownika nieuspołecznionego zakładu pracy, gdyż taki status ma jego macierzysty zakład pracy w momencie powstania obowiązku wypłaty odszkodowania. Odnosząc tę tezę do roszczeń członków rodziny pracownika zmarłego na skutek choroby za-

wodowej za datę wymagalności roszczenia należy uznać datę śmierci pracownika. Jeżeli w dacie śmierci byłego pracownika jego zakład pracy jest zakładem nieuspołecznionym odszkodowanie wypłaca Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Gdyby uznać, że w dacie śmierci męża powódki - 21 sierpnia 1998 r. - Komunalne Przedsiębiorstwo Komunikacyjne w B. było nieuspołecznionym zakładem pracy, oddalenie powództwa w stosunku do tego pozwanego byłoby uzasadnione.

Sąd Apelacyjny uznał tego pozwanego za nieuspołeczniony zakład pracy na tej podstawie, że Skarb Państwa nie ma większościowych udziałów w spółce prawa handlowego. Pojęcie „uspołeczniony” zostało więc zrównane z pojęciem „państwowy”. Nie są to jednak pojęcia równoznaczne. Po zmianie dokonanej ustawą z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 55, poz. 321) przestało w prawie cywilnym funkcjonować pojęcie własności społecznej. Po wejściu w życie ustawy z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku dochodowym od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (Dz.U. Nr 11, poz. 50) pojęcie „jednostka gospodarki uspołecznionej” zostało wyeliminowane z prawa podatkowego. Po nowelizacji Kodeksu pracy ustawą z dnia 2 lutego 1996 r. o zmianie ustawy - Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 24, poz. 110) pojęcie „uspołeczniony zakład pracy” zniknęło także z Kodeksu pracy. Zachowane zostało natomiast w prawie ubezpieczeń społecznych - w powołanej ustawie wypadkowej i w przepisach wykonawczych do ustawy z dnia 17 grudnia 1974 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz.U. z 1983 r. Nr 30, poz. 143 ze zm.). Wobec braku ustawowej definicji funkcjonującego w tych przepisach określenia „uspołeczniony zakład pracy” pojęcie to należy interpretować zgodnie z jego powszechnym rozumieniem. Określenie „zakład uspołeczniony” kojarzy się z własnością społeczną czyli mieniem należącym do ogółu społeczeństwa, w odróżnieniu od mienia prywatnego, którego właścicieli można zidentyfikować. I tak w prywatnej spółce prawa handlowego - nawet typowo kapitałowej - można w każdym momencie zidentyfikować jej udziałowców. Podobnie mienie spółdzielcze jest prywatną własnością członków spółdzielni zatem spółdzielnia nie jest uspołecznionym zakładem pracy (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 23 maja 1996 r., II UZP 22/95, OSNAPiUS z 1996 r. nr 24, poz. 377). Jako uspołecznione zakłady pracy traktuje się przedsiębiorstwa państwowe i spółki prawa handlowego z większościowym udziałem Skarbu Państwa. Takie stanowisko zajmował Sąd Najwyższy w uchwałach powołanych w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku. Pogląd ten

znajduje uzasadnienie w tym, że własność państwa jest własnością jego obywateli, przy czym dotyczy to ogółu obywateli a nie poszczególnych osób. Jest to więc własność społeczna. Własność komunalna ma podobny charakter. Mienie komunalne stanowi bowiem własność ogółu mieszkańców danej gminy. Pogląd taki został wyrażony w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 1996 r., II UZP 2/96 (OSNAPiUS z 1997 r. nr 1, poz. 10). Stwierdza się w niej, że spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością, w której wszystkie udziały stanowią własność gminy, należy traktować jako uspołeczniony zakład pracy. W uzasadnieniu tej uchwały Sąd Najwyższy stwierdził, że uspołecznionym zakładem pracy jest nie tylko taki zakład, który jest własnością państwową lecz również zakład pracy, dysponujący mieniem komunalnym, dla którego rada gminy wybrała formę spółki prawa handlowego, a więc również formę spółki z o.o., i w której zachowała większość udziałów lub akcji. Uchwała dotyczy interpretacji pojęcia uspołecznionego zakładu pracy zawartego w przepisach regulujących zasady wypłaty zasiłków chorobowych. Wyrażony w niej pogląd ma jednak zastosowanie przy interpretacji art. 32 ust. 1 ustawy wypadkowej, który to przepis zawiera identyczne określenie. Podzielając to stanowisko należy uznać, że w stosunku do pozwanego Komunalnego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego w B. będącego spółką z większościowym udziałem gminy i mniejszościowym udziałem Skarbu Państwa ma zastosowanie pkt 1 art. 32 ust. 1 ustawy wypadkowej a nie pkt 2 tego przepisu.

Uwzględnienie apelacji tego pozwanego od wyroku zasądającego odszkodowanie i oddalenie w stosunku do niego powództwa nastąpiło z naruszeniem powołanego przepisu. Uwzględniając kasację powódki w tym zakresie Sąd Najwyższy na podstawie art. 393¹⁵ KPC zmienił zaskarżony wyrok i oddalił apelację pozwanego Komunalnego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego w B. oraz na podstawie art. 98 KPC zasądził koszty postępowania apelacyjnego.

Kasacja od zawartego w wyroku rozstrzygnięcia o kosztach procesu dotyczącego drugiego pozwanego podlega odrzuceniu z mocy art. 393⁵ w związku z art. 393¹⁹ KPC, gdyż w tej części kasacja jest niedopuszczalna. Kasacja przysługuje wyłącznie od postanowień wymienionych w art. 392 KPC - dotyczących odrzucenia pozwu i umorzenia postępowania. Postanowienia Sądu drugiej instancji kończące postępowanie podlegają zaskarżeniu zażaleniem na podstawie art. 393¹⁸ KPC. Natomiast od postanowień sądu drugiej instancji, które nie kończą postępowania, w tym

postanowienia rozstrzygającego o kosztach procesu, nie przysługuje środek odwoławczy.

O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 98 KPC.

=====